

МЕТОДОЛОГІЯ. ІСТОРІОГРАФІЯ. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 355.425.4(477)(062.551):002.1-043.98+069.8

© Олександр БІЛОУС

ЗВІТИ РАДЯНСЬКИХ ПАРТИЗАНСЬКИХ ФОРМУВАНЬ: ПРАВДА, ВИГАДКИ, ФАЛЬСИФІКАЦІЇ

На основі дослідженої звітної документації окремих радянських партизанських загонів і з'єднань, що діяли на території України, розглянуто тези про чисельний склад нерегулярних збройних формувань. Проаналізовано втрати ворога в боротьбі з радянськими партизанами та проведено порівняльний аналіз кількісних втрат радянських партизанів та їхніх ідеологічних і політичних противників. Висвітлено окремі моменти співвідношення втрат ворога та захоплені «народними месниками» трофеї.

Ключові слова: *радянський партизанський рух, звітна документація, міфи, статистичні відомості.*

Нині вже ні для кого не є секретом, що партизанська звітна документація лише частково відповідала дійсності, довгі рядки статистичних відомостей доповнювалися численними вигадками, а часто й відвертим підтасовуванням та фальсифікуванням подій і фактів. Звичайно, тепер не можна встановити реальних і точних даних про бойову, диверсійну, розвідувальну та господарську діяльність «народних месників», але не складно висмикнути на поверхню відомості, які викликають сумнів у їхній правдивості.

Питання фальсифікату партизанської статистики не є новим у сучасній українській історіографії, але воно дотепер викликає зацікавленість у дослідницьких колах. Одним із піонерів висвітлення цієї проблеми став Анатолій Чайковський зі своєю монографією «Невідома війна» [19]. Проаналізувавши архівні першоджерела, якими історики практично не послуговувалися в період радянського возвелення партизанського руху, він досяг головного – змусив наукове співтовариство подивитися на цю проблему під протилежним кутом зору. Не можна оминати увагою й спільну працю двох істориків-архівістів Анатолія Кентія та

Володимира Лозицького – «Війна без пощади і милосердя: Партизанський фронт у тилу вермахту в Україні» [10]. Ці автори чи не вперше в Україні зробили якісно нову спробу відтворення складного й драматичного перебігу збройної боротьби в тилу Вермахту в Україні. І нарешті монографія Олександра Гогуня «Сталінські командос. Українські партизанські формування 1941–1944 рр.» [3]. У своєму дослідженні автор цілковито відійшов від канонів старої радянської історіографічної школи і висвітлив діяльність радянських партизанів у новому концепті історії України у Другій світовій війні.

З плином часу все буйнішою ставала фантазія партизанських ватажків щодо подій Другої світової війни. Згідно з їхніми спогадами, стрімко зростали чисельність партизанів, кількість ворогів, яких вони вбили, знищених залізничних ешелонів, одиниць бронетехніки та ін. На думку Івана Патриляка, «...творення міфу передбачало, аби партизани були “народними месниками та героями”, які змели з білого світу цілі “ворожі полчища”. Усвідомлюючи, що насправді радянський партизанський рух не був аж ніяк “всенародним”, вожді Компартії України вдалися до дезінформації, яка з плином часу ставала цинічнішою і брутальнішою» [17, 33–39]. Траплялося безліч випадків, коли вигадки й фальсифікації щедро перемішувалися з правдою ще в період нацистської окупації. Про це сучасному досліднику розповідають численні донесення в УШПР, а також і партизанські щоденники, які, незважаючи на суб’єктивне висвітлення епізодів війни, усе ж дають достатньо реалістичну картину того, що відбувалося [13; 14].

У фондovій колекції Національного музею історії Другої світової війни зберігається досить цікавий документ: «Довідка про чисельний склад партизанів України і про результати їхньої бойової і диверсійної діяльності в тилу німецьких окупантів з початку Вітчизняної війни до 25 вересня 1944 р.», складений 2 грудня 1944 р. за підписом в. о. начальника УШПР Василя Андреева [6]. Згідно з ним «...за неповними даними, на окупованій території України діяло партизанських загонів 1457, груп 499, загальною чисельністю 136 670. У це число увійшли 48 партизанських з’єднань, що мали 227 загонів загальною чисельністю 70 370 бійців» [6]. Тут спостерігаємо певну послідовність у статистичних відомостях різних відомств УШПР. Анатолій Кентій і Володимир Лозицький у своїй монографії подають підрахунки, проведені оперативним відділом УШПР станом на 20 серпня 1944 р. (115 000 партизанів) та на 18 листопада 1944 р. (147 344 бійці) [10, 13].

У подальші десятиліття питання кількості партизанів стало однією з найбільших фальсифікацій в історії радянського руху Опору в Україні. У 1967 р. з’явилася цифра 357 750 осіб, у 1975 р. – понад 501 тис. партизанів, і нарешті у 2004 р. – 517 000 учасників «малої» війни [10, 13]. А найбільш фантастичну кількість бійців партизанських загонів і з’єднань виведено у книзі «Партизанська і підпільна боротьба в Україні (1941–1944): Історія, люди, пам’ять» – понад 621 тис. осіб (щоправда, ця цифра об’єднала і партизанів, і підпільників) [15, 168].

Сучасні історики, розглядаючи проблематику радянського партизанського руху Опору в новому концепті історії України у Другій світовій війні, дедалі

більше дотримуються принципу об'єктивізму та, послуговуючись статистичними джерелами воєнної доби, виводять кількість радянських партизанів не більш як 200 тис. осіб [18, 299]. Водночас дослідники дають різне пояснення розбіжності чисельності партизанів у радянській та новітній українській і європейській історіографії.

Історики Іван Патриляк і Микола Боровик коментують це досить стримано і делікатно: «...не всі партизани, які пройшли за обліковими документами, брали участь у бойових діях. Багато “мертвих душ” числилося в загонах, створених у 1941–1942 роках» [18, 299]. Жорсткішим щодо цього є коментар російсько-німецького дослідника Олександра Гогун: «...Позаяк документацію вели тільки з'єднання та великі загони, то після війни в партизани та підпільники можна було записатися на підставі свідчень учасників задіяної поруч групи... Вони охоче видавали відповідні довідки – за хабар грошима, продовольством, алкоголем чи майном. Крім корупційних, у ветеранів були й “політичні” причини таких дій: що більшим був “ветеранський осередок” у селі чи містечку, то більше ваги та слави здобував його голова» [3, 260]. І насамкінець автор резюмує: «...за 1941–1944 роки через лави партизанських груп, загонів і з'єднань, створених і підпорядкованих НКВС УРСР – УШПР, пройшли десь 100 тисяч партизанів» [3, 261].

На тлі кількості радянських партизанів в Україні не менш цікавим є підрахунок втрат їхніх політичних і військових супротивників, оскільки як і з самими «народними месниками», так і у випадку з їхніми жертвами тривалий час чисельність бійців постійно тільки зростала.

За відправну точку творення чергової майбутньої радянської вигадки – знищених ворожих вояків – знову можемо взяти цифри зі вже згаданого раніше звіту Василя Андреева. Доповідаючи про результати бойової діяльності, він наводить статистичні відомості знищених ворожих вояків: «...знищено німецьких солдатів і офіцерів – 316 620» [6]. Пізніше хронологічно, але з меншим відтинком часу (від початку німецько-радянської війни до 15 лютого 1944 р.) про втрати противника згадав у своїх мемуарах Петро Вершигора, командир 1-ї Української партизанської дивізії ім. двічі Героя Радянського Союзу генерал-майора С.А. Ковпака: «...партизани України тільки за відомостями, які має Український партизанський штаб, знищили понад 175 тисяч солдатів і офіцерів противника» [2, 733].

Та невдовзі з'явилася інша кількість – 468 682 вояки ворога (відомості зі звітної документації оперативного відділу УШПР), яку вітчизняні вчені почали масово використовувати у своїх дослідженнях [11, 311].

Ця цифра в українську історіографію радянської доби ввійшла як догмат. За небагатьма винятками, кожен автор уважав за потрібне використати її як доказ значущості партизанської війни. Історики доби незалежності також звертаються доволі часто до цієї цифри, але вже в зовсім іншому контексті.

Звичайно, тепер не виникає запитань, чому цей результат бойової діяльності партизанів ставлять під сумнів. Але доволі часто поза увагою дослідників

залишаються звіти партизанських загонів і з'єднань, які і стали підставою для підсумкового результату.

Для чіткішого розуміння ситуації розглянемо кілька прикладів партизанських звітів.

У звіті Житомирського партизанського з'єднання «Доповіді про бойову діяльність і партійно-політичну роботу партизанських загонів Житомирської області під командуванням Героя Радянського Союзу О.М. Сабурова за період з 01.11.1941 р. до 01.03.1944 р.» йдеться, що «...у проведених боях з розгрому гарнізонів противника, в засадах на шосейних дорогах і при підриві залізничних ешелонів – убито 36 578 солдатів і офіцерів, поранено 9299, узято в полон 561 вояка», тобто зменшили кількість ворожих солдатів і політичних противників на 46 438 осіб [7].

Ще більш «вражаючими», зважаючи на статус бойової одиниці, виявилися результати діяльності Грем'яцького партизанського загону. З витягу зі звіту Грем'яцького підпільного райкому КП(б)У за період з 23 серпня 1941 р. до вересня 1943 р. можна дізнатися про таке: «...Убито німецьких окупантів – 602 особи, убито поліцаїв та інших зрадників – 211 осіб» [4, 7].

Тепер звернімо увагу на те, як це питання висвітлюють учені. Олександр Гогун, оперуючи німецькими архівними статистичними даними, зазначає, що «...під час атак, диверсій, різноманітних акцій партизан і антипартизанської боротьби в Україні в 1941–1944 рр. загинуло від 10 до 15 тис. солдатів і офіцерів Вермахту, поліції та СС, союзників німців і колабораціоністів, і десь у півтора раза більше було поранено» [3, 145–146]. Цієї думки дотримується і Іван Патриляк, який вважає, що «на рахунку радянських партизанів в Україні могло налічуватися від 6 до 15 тис. осіб, з яких німецькі військовослужбовці мали б становити 3–7,5 тис.» [17, 33–39]. Окрім німецьких архівів, він свою тезу підкріплює і зіставленням втрат німецької сторони з радянською, яке ґрунтується на матеріалах ЦДАВО України: «якщо врахувати, що безповоротні втрати радянських партизанів в Україні (убиті, померлі від ран або зниклі безвісти) становили, за даними УШПР, 13 тис. 956 осіб, то, очевидно, і їхніх противників загинуло приблизно стільки ж» [17, 33–39].

І тут виникає парадоксальна ситуація, суть якої полягає в тому, що Житомирське партизанське з'єднання знищило більше ворожих вояків (на думку командування з'єднання), ніж усі радянські партизани (відповідно до німецьких звітів). Анатолій Кентій і Володимир Лозицький з огляду на викладене вважають, що німці «в своїх документах, як це завжди робиться, занижують власні втрати» [10, 16]. Опираючись на це твердження, вони виводять власні цифри втрат противника: «...враховуючи, що партизани, як правило, прагнули раптово атакувати противника і широко застосовували диверсії на залізницях, то втрати німців, їх союзників і спільників могли б складати від 100 до 150 тис. чоловік» [10, 15]. Ми тут лише зазначимо, що як тези Олександра Гогун та Івана Патриляка, так і ця мають право на існування.

У результаті ми отримали три зовсім різні варіанти підсумку бойової діяльності партизанів. Спробуємо з'ясувати, яка з цих версій найбільш правдоподібна.

Суть першої полягає в тому, що партизани зазвичай обліковували убитих своїх супротивників «на око». У грудні 1943 р. Михайло Андросов, помічник комісара Сумського партизанського з'єднання з комсомольської роботи, як кращий партизан-комсомолец жовтня 1943 р. був нагороджений ЦК ЛКСМУ іменною зброєю. Сам винуватець події по гарячих слідах задокументував для історії саму причину нагородження: «За період перебування у ворожому тилу мною особисто знищено 120 гітлерівців, пущено під укіс 4 військових ешелони, знищено 7 автомашин, підірвано 3 мости» [19].

В іншому випадку Пилип Кравченко, командир диверсійної групи Чернігівського партизанського з'єднання ім. Героя Радянського Союзу М.М. Попудренка, звітуючи про бойову діяльність свого підрозділу, указує і на ворожі втрати: «...2 липня 1943 р. на перегоні Сновськ – Низківка підірвано на міні санітарний потяг противника... Є людські жертви: 100 убитих і 150 поранених» [9]. Через місяць 6 серпня 1943 р. група підірвала черговий ворожий військовий ешелон із живою силою, у результаті диверсії: «убито 100 осіб, поранено 120 вояків» [9]. Якщо безапеляційно вірити вказаному документу, то лише одна група, яка налічувала максимум 10 диверсантів, за місяць знищила 200 і поранила 270 ворожих вояків. А якщо зібрати диверсійно-підривні групи по всіх партизанських загонах і з'єднаннях!

Згідно з другою версією, ніхто нічого не рахував і не перепроверяв. Усім було це вигідно: рядові бійці й командири нижчої ланки отримували нагороди й доказували свою потрібність, командири загонів і з'єднань отримували нагороди й доводили свою значущість, керівництво УШПР отримувало нагороди й демонструвало свій талант в організації та керівництві партизанським рухом.

У випадку ревізії ворожих втрат, мабуть, варто процитувати Олександра Гогуна, який, опираючись на матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань України, згадує лише один факт перевірки (щоправда, не знищеної живої сили, а пущених під укіс військових ешелонів), ініційованої Георгієм Жуковим, який поставив під сумнів дії партизанів, але «...позаяк підданих перевірки самих залучили до даного “дослідження”, інспекція показала, що “справжня кількість учинених партизанами аварій на залізницях у середньому була більшою на 30 %, ніж наведено у зведеннях УШПР”» [3, 150].

І нарешті третя версія зводилася до викладення реальних фактів власної бойової діяльності. Одиначні, але траплялися випадки правдивого підрахунку ворожих втрат. Так, партизанський загін ім. М.С. Хрущова Ічнянського району під командуванням Івана Попка за період своєї активної діяльності з 14 вересня 1941 р. до 21 вересня 1943 р. знищив 101 німецького вояка та 107 «зрадників батьківщини» [5, 6–10]. На тлі інших здобутків ці цифри видаються сміхотворно малими і викликають логічні запитання: «А що ж робили партизани?». Проте аналізуючи таку статистику, знаходимо підтвердження цитованим вище тезам Олександра Гогуна й Івана Патриляка.

Зауважимо, що навіть випадки тотальної фальсифікації у справі знищених ворогів не дозволили випередити білоруських партизанів. Побратими з Білорусі «нарахували» понад 500 тис. гітлерівців – убитих місцевими «народними месниками» [1, 160].

Як наслідок, дві радянські республіки партизанської слави зменшили сили противника майже на мільйон багнетів. Звичайно, не кожен був вояком Вермахту, великий відсоток належав місцевим колаборантам, допоміжним військам, національним формуванням у складі Вермахту та ін., але такий результат не може не викликати сумніву. Зауважимо і те, що сучасні російські історики Сергій Міхальов та Анна Толмачова, розглядаючи проблематику втрат у німецько-радянській війні 1941–1945 рр., зазначають, що «безповоротні військово-оперативні втрати Вермахту на радянсько-німецькому фронті за весь період війни не перевищили 4,8 млн осіб [12, 91–101].

Дописуючи захмарні цифри убитих і поранених вояків противника, партизани самі ж їх і спростовували переліком здобутих трофеїв.

За 2,5-річну діяльність бійці Житомирського партизанського з'єднання у ході боїв із ворожими підрозділами захопили: «...гармат – 2, мінометів – 26, гвинтівок – 2156, кулеметів – 149, ПТР – 2, автоматів – 43, короткоствольної зброї – 131» [7]. Ця статистика надзвичайно контрастує зі знищеною живою силою противника. Викликають подив також і 4805 залізничних вагонів із живою силою, озброєнням, технікою, паливом та іншими вантажами, пущеними під укіс сабуровцями [7]. Виходить якась парадоксальна ситуація: ретельно перераховуючи убитих і поранених ворогів, партизани не вважали за потрібне брати на свій баланс їхнє озброєння.

У цьому ж звіті (Житомирського партизанського з'єднання) знаходимо цілу низку й інших неузгоджень, але тут уже йдеться швидше про недолугість працівників штабу, ніж про нехтування правдою.

Наприклад, за словами начальника штабу з'єднання, на момент розформування з'єднання на озброєнні у партизанів було 5452 одиниці зброї різних типів, із них 3809 здобуто в боях із ворогом, а ще 839 отримано з-за лінії фронту [7]. Після нескладних підрахунків виникає ще більш просте запитання: де взялися ще 804 одиниці? Дивує і така мала кількість отриманої зброї з «Великої землі», позаяк саме на Олександра Сабурова часто нарікали інші ватажки радянських партизанів в Україні, що він приватизував партизанський аеродром. Михайло Наумов, командир з'єднання Українських кавалерійських партизанських загонів, щодо цього написав таке: «Більшість вантажів отримували впродовж року Сабуров, Шитов, Мельник, Скубко, “Буйний”. Стверджують, що Сабуров возить зброю в обозі, багато заховав у сховках, як зайву, відбирав усіма правдами й неправдами зброю, що надходила через його аеродром для інших з'єднань...» [8, 292].

За увесь період бойової діяльності з'єднання під командуванням Олександра Сабурова втратило 271 бійця убитими, 376 поранено, 23 партизани зникли безвісти [7]. Якщо зіставити втрати обох сторін, то виходить, що за кожного

виведеного зі строю партизана останні відповіли 68-ма ворогами. Це навіть більше, ніж у загальній статистиці, де відповідне співвідношення 1 до 33.

Схожі статистичні невідповідності помітні і в інших великих партизанських формуваннях. Цікавими для дослідника видаються помісячні звіти Василя Бегми, командира Ровенського партизанського з'єднання № 1. Наприклад, у жовтні 1943 р. бійці з'єднання убили і поранили 393 противники, утрат не було, лише двоє поранених. Трофеїв налічувалося: «...16 гвинтівок, 8 пістолетів, по 3 автомати й кулемети...» [21, 1–1 зв]. Ще більш вражаючими виявилися результати цього з'єднання в наступному місяці. Згідно зі звітом виходить, що поки Червона армія форсувала Дніпро, виганяла нацистів із Києва, партизани гідно наближали перемогу у ворожому тилу: «...в результаті диверсій знищено живої сили противника 1762 солдати й офіцери, поранено 253... Втрати з'єднання: під час диверсії на залізниці загинув добрий мінер т. Кампаров і один боєць поранений» [21, 9].

У грудні 1943 р. – лютому 1944 р., у період активних фронтових бойових дій, у регіоні втрати з'єднання значно зросли. Згідно зі звітом командування, за згаданий відтинок часу партизани втратили 37 бійців убитими і 36 – пораненими [21, 24–24 зв]. Важко визначити, чим ці втрати зумовлені: чи правдивою статистичною викладкою, чи вимушеною тактичною необхідністю внаслідок близькості німецько-радянського фронту.

Не відставали від своїх товаришів у звітних фантазіях і партизани Ровенського партизанського з'єднання № 2 «За Батьківщину» під командуванням Івана Федорова. Звітна документація цього партизанського формування є цікавою й у контексті їхнього протистояння з учасниками українського визвольного руху.

Звітуючи про бойову і диверсійну діяльність з'єднання, штаб указує на такий факт: «У селі Бутейки група автоматників, яка виконувала завдання в південних районах Ровенщини, була оточена націоналістами. При прориві оточення було знищено націоналістів – убитими близько 50 осіб і пораненими майже 80...» [21, 30].

Нині бій у Бутейках добре відомий як дослідникам радянського партизанського руху в Україні, так і українського визвольного руху. Тому в цьому випадку ми можемо подивитися на проблему і з протилежного боку. Іван Патриляк, аналізуючи цей бій, зауважив: «Наслідки цього бою складно визначити, оскільки упівські звіти повідомляли про 50 убитих противників і 8 осіб власних втрат, натомість командири іншої сторони оцінювали втрати УПА як 100 убитих і поранених. Очевидно, правда десь посередині» [16, 440].

Загалом партизани з'єднання під командуванням Івана Федорова, згідно з офіційною статистикою, вивели зі строю 15 944 супротивники (зничили – 8809, поранили – 6847, захопили в полон – 288), а втратили упродовж 1 грудня 1942 р. – 11 березня 1944 р. під час проведених різноманітних операцій 267 власних бійців [70, 84–86].

Цікавим для дослідження видається звіт командування партизанського з'єднання ім. Л. Берії за 1943 р. Розглядаючи бойову й диверсійну діяльність, читаємо: «...засад великих і малих – 22, явно убитих у засадах німців – 478, поранених – близько 200, коротких боїв із німцями – 3, коротких боїв із націоналістами – 5... Наші втрати: у засадах та в сутичках убито – 40, поранено – 25, один боєць потрапив до полону» [22, 2–5]. Тут, як і у звіті Івана Попка, командира партизанського загону ім. М.С. Хрущова Ічнянського району, можемо стверджувати про неспотворення результатів своєї діяльності. Дивною, як для звітної документації радянських партизанів, є дописка командира з'єднання Андрія Грабчака: «...вантажів ешелонів і приблизну кількість жертв під час аварій через відсутність документів дати не можемо...» [22, 2–5]. Зазвичай із таких ситуацій партизани виходили легко: «прикидали на око» та відправляли в УШПР.

Насамкінець зазначимо, що у пропонованому дослідженні використано звітну документацію Житомирського партизанського з'єднання, Ровенського партизанського з'єднання № 1, Ровенського партизанського з'єднання № 2 «За Батьківщину», партизанського з'єднання ім. Л. Берії, окремих партизанських загонів і груп, на основі яких і проведено узагальнюючий аналіз.

Навіть невелика частина проаналізованих партизанських звітів красномовно доводить: система дописок існувала, навіть була поставлена на потік. І чим далі в історію відходило партизанське життя, ці фальшування лише зростали. Незважаючи на видимість боротьби з партизанськими фантазіями і показовими поодинокими покараннями командирів із подальшим позбавленням усіх їхніх регалій, тогочасна влада усіляко заохочувала їх задля творення міфу всенародної боротьби радянської людини. Зазначимо, що найбільше піддавалися деформації цифри, що стосувалися власних втрат та втрат противника, трофейні здобутки.

З відновленням незалежності дослідники дістали можливість реконструювати події 1941–1944 рр. і висвітлювати масові фальсифікації радянської партизанської боротьби та міфи, які траплялися у їхній звітній документації. Однак у переважній більшості випадків, знаючи про спотворення фактів, документально це довести не можна. І лише шляхом зіставлення, порівняльного аналізу або перехресного дослідження, використовуючи матеріали усіх сторін конфлікту, ми зможемо знищити підвалини радянського партизанського міфу.

Джерела та література:

1. Белорусская Советская Социалистическая Республика / Гл. редактор П.У. Бровка и др. – Минск: Главная редакция Белорусской Советской Энциклопедии, 1978. – 616 с.
2. Вершигора П.П. Люди з чистою совістю: Спогади / Передмова В.І. Денисенка; упоряд. О.В. Лісовського. – К.: Україна, 2013. – 742 с.
3. Гогун О. Сталінські командос. Українські партизанські формування, 1941–1944 рр. / перекл. Катерина Демчук. – К.: Наш формат, 2014. – 504 с.
4. Держархів Чернігівської області. – Ф. Р.-1376. – Оп. 2. – Спр. 3. Випуски зі звіту про діяльність підпільних організацій КП(б)У, комсомольських організацій, антифашистських груп і партизанських загонів Чернігівської області в період тимчасової окупації (вересень 1941 – вересень 1943 рр.) видані Чернігівським облпартархівом. – 14 арк.
5. Там само. – Спр. 6. Матеріали про формування, склад та діяльність підпільних організацій і партизанських загонів, що діяли на території Чернігівщини у роки німецько-фашистської окупації 1941–1943 рр. (довідки, спогади, звіти, списки). – 73 арк.
6. Довідка про чисельний склад партизанів України і про результати їхньої бойової і диверсійної діяльності в тилу німецьких окупантів // Фонди НМІУДСВ. – КН-13315. – Д-2663.
7. Довідка про бойову діяльність і партійно-політичну роботу партизанських загонів Житомирської області під командуванням Героя Радянського Союзу О.М. Сабурова за період з 01.11.1941 р. до 01.03.1944 р. // Фонди НМІУДСВ. – КН-258862. – Д-62961.
8. Жизнь генерала Наумова: сб. док. / сост.: Г.М. Наумова, А.В. Бирик, В.М. Наумов. – 2-е изд. – К.: Альфа Реклама, 2015. – 452 с.
9. Звіт диверсійної групи Кравченка Пилипа Яковича. 1943 р. // Фонди НМІУДСВ. – КН-13075. – Д-2539.
10. Кентій А.В. Війна без пощади і милосердя: Партизанський фронт у тилу вермахту в Україні (1941–1944) / А.В. Кентій, В.С. Лозицький. – К.: Генеза, 2005. – 408 с.
11. Курас И.Ф., Кентий А.В. Штаб непокоренных: (Украинский штаб партизанского движения в годы Великой Отечественной войны) / И.Ф. Курас, А.В. Кентий. – К.: Политиздат Украины, 1988. – 330 с.
12. Михалев С.Н. К вопросу об исчислении потерь противника на советско-германском фронте 1941–1945 гг. / С.Н. Михалев, А.В. Толмачева // Военно-исторический архив. – 2004. – № 3. – С. 91–101.
13. Партизанская война на Украине. Дневники командиров партизанских отрядов и соединений. 1941–1944 / Колл. составителей: О.В. Бажан, С.И. Власенко, А.В. Кентий, Л.В. Легасова, В.С. Лозицкий (рук.). – М.: Центрполиграф, 2010. – 670 с.
14. Партизанські колекції Національного музею історії України у Другій світовій війні. Щоденники / Ін-т історії України НАН України, Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс; редкол.: Л.В. Легасова (кер. проекту) та ін. – К.: Аеростат, 2015. – 304 с.
15. Партизанська і підпільна боротьба в Україні (1941–1944 рр.): Історія, люди, пам'ять. – К.: Парламентське вид-во, 2011. – 496 с.
16. Патриляк І.К. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія / Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. – 592 с.
17. Патриляк І.К. Радянські партизани в Україні: міфи навколо реальності / І.К. Патриляк // Партизанські колекції Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років». Особові фонди. Путівник / Ін-т історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої

- Вітчизняної війни 1941–1945 років»; редкол.: Л.В. Легасова (кер. проекту) та ін. – К.: Аеростат, 2014. – С. 33–39.
18. Патриляк І.К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І.К. Патриляк, М.А. Боровик. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2010. – 590 с.
  19. Повідомлення М.В. Андросова «За що я отримав іменний автомат». 1943 р. // Фонди НМІУДСВ. – КН-10735. – Д-1808.
  20. Чайковський А.С. Невідома війна: (Партиз. рух в Україні 1941–1944 рр. мовою документів, очима історика) / А.С. Чайковський. – К.: Україна, 1994. – 255 с.
  21. ЦДАГО України. – Ф. 70. – Оп. 1. – Спр. 3. Місячні звіти командування 1-го і 2-го з'єднань про бойову і диверсійну діяльність загонів з'єднань за період з березня 1943 р. до 15 квітня 1944 р. і додатки до них (схеми, щоденники, підсумки бойової і диверсійної діяльності, відомості про бойовий і чисельний склад з'єднань). – 119 арк.
  22. Там само. – Ф. 88. – Оп. 1. – Спр. 7. Звіти, доповіді до Українського штабу партизанського руху (УШПР) про підсумки бойової і диверсійної діяльності, політично-моральний стан загонів з'єднання і додатки до них (схеми бойових операцій з описами до них). – 132 арк.

© *Александр БИЛОУС*

ОТЧЕТЫ СОВЕТСКИХ ПАРТИЗАНСКИХ ФОРМИРОВАНИЙ: ПРАВДА, ВЫМЫСЛЫ, ФАЛЬСИФИКАЦИИ

На базе исследованной отчетной документации отдельных советских партизанских отрядов и соединений, действовавших на территории Украины, рассмотрены тезисы относительно численного состава нерегулярных вооруженных формирований. Проанализированы потери врага в борьбе с советскими партизанами и проведен сравнительный анализ количественных потерь советских партизан и их идеологических и политических противников. Освещены отдельные моменты соотношения потерь врага, а также захваченные «народными мстителями» трофеи.

Ключевые слова: советское партизанское движение, отчетная документация, мифы, статистические сведения.

© **Oleksandr BILOUS**

REPORTS OF SOVIET PARTISAN FORMATIONS: TRUTH, FICTIONS, FALSIFICATIONS

Today, it's not a secret to anyone that partisan document records were only partially true, and long lines of statistical information were added by numerous fictions, and often by frank fabrication and falsification of events and facts. Of course, it is impossible to establish real and accurate data about the combat, sabotage, intelligence and economic activity of the guerrillas. But it's not difficult to determine the information that raises doubts in its veracity. The issue of falsification of partisan statistics is not new in the modern Ukrainian historiography, but it continues to be interesting in the research circles.

As time was going by, the imagination of the guerrilla leaders became increasingly wild. The number of guerrillas and enemies killed by them, the destroyed railroad tracks, units of armored vehicles and others were growing rapidly according to their memoirs. There were many cases when fabrications and falsifications were generously mixed with the truth during the period of the Nazi occupation. Numerous reports in the Ukrainian Partisan Movement Headquarters (USHPR), as well as guerrilla diaries prove this fact to the current researcher. These evidences still give a realistic picture of what was happening, despite the subjective coverage of the episodes of war.

The study was also based on the document records of the Zhytomyr partisan unit, the Rovno partisan unit No. 1, the Rovno partisan unit No. 2 «For the Motherland», the partisan unit named after L. Beriia, some guerrilla units and groups on the basis of which a synthesis analysis was carried out.

Even a small part of the partisan reports, that were analyzed, eloquently proves the existence of fake facts that were widespread. Despite the visibility of the struggle against partisan imagination and indicative single punishment of commanders with further deprivation of all their ranks, the Soviet authority encouraged them well at all times, in order to create the myth of a popular struggle of the Soviet man. The numerous changes related to their own casualties and casualties of the enemy, their trophies.

Only with the restoration of independence, researchers were able to reconstruct the events of 1941–1944 and talk about the mass falsifications of the Soviet partisan struggle and the myths in their document records.

But in the majority of cases, knowing about the distortion of facts, it is impossible to document it. And only through comparisons, comparative analysis or cross-examination, using materials from all sides of the conflict, we will be able to destroy these foundations of the Soviet partisan myth.

Keywords: Soviet Resistance Movement, reporting documentation, myths, statistics.